

Lehet, hogy szeretnek?

Lázár Ervin: Napló

Ellemző, mondhatnánk Lázár Ervin

OSIRIS KIADÓ,
2007

westernfilmen élcelődik, mérgelődik pár sorban: vagyis egyértelműen ba-

Naplóját olvasva, jellemző, hogy az író ennek a viszonylag jól körülhatárolható műfajnak is a „szabálytalan” változatát műveli: a 2007-ben, az író halála után nem sokkal, posztumusz műként megjelent *Napló* voltaképpen hat füzet elege. Van *Nagy füzet*, van *Barna* és *Zöld füzet*, van egy *Lázáalom-töredék*, egy roppant szikár, inkább kalendárium – vagy zsebnaptár-bejegyzéshez hasonlatos *Koreai (úti)füzet*, s szerepel a könyvben, vagyis az Ács Margit szerkesztői gondosságát mutató *Napló*-ban egy *Kisszékyi füzet* is. A *Nagy füzet* 22 évet fog át, 1984-től 2006-ig, jegyezzük meg máris, hogy hatalmas kihagyásokkal, a kisszékyi napló ezen 22 éven belül 9 esztendő (1997–2006), a *Lázáalom-töredék* néhány lapja 1971-ben született (s maradt abba további álomlejegyzések nélkül), Koreában, hivatalos írószövetségi úton 1986-ban járt Lázár Ervin, a *Barna füzet* 1982 és 1989 között keletkezett, a *Zöld* pedig 2002–2005 között. A füzetek egymásait át- és lefedő időszakaszai alapján tehát akár egyetlen *Nagy* (illetve még nagyobb) naplót is vezethetett volna Lázár Ervin, s hogy miért döntött mégis az idő és az életesemények ilyen földarabolása mellett: már meg nem válaszolható kérdés.

Az már inkább, hogy miért kezdi úgy a naplóírást, mintha egy jófajta tréfán törné a fejét. A legelső beírás, amolyan évkezdő gesztusként a *Barna füzet*-ben található 1982. január 25-én (az 1971-es *Lázáalom-töredék* nem mutat föltétlenül rendszeres álomnapló-írói szándékot), s a naplóírás bejelentésének elvárható ideológiai megokolását, esetleg a tettet mintegy megindokoló fontos életesemény közlését mellőzve egy „rossz” televíziós

gatellizálja a naplóírói gesztust. A második, februári bejegyzéssel még inkább, amikor is – in medias res – közli: „A svájci Galambos testvérpár következik a lyoni korcsolya EB páros számában”, s az olvasó törheti a fejét, miért ült le tévézés közben ezt a mondatot följegyezni. Néhány dátum nélküli gyermekszáj-mondat megörökítése után pedig, úgy tetszik, le is mond a naplóírásról: legközelebb csak december 12-én fog tollat, majd következő év júniusában, hogy utána rögtön augusztusig ugorjon, onnan egyenesen novemberig, mindig csak egy-két bejegyzés erejéig, s két decemberi közlést követően máris 1984 februárjában vagyunk. Annak az évnek októberében pedig társul a *Barna füzet* mellé a *Nagy füzet*, s a bejegyzések ettől kezdve párhuzamosan futnak – azaz: döcögnek – egymás mellett, a már megszokott időbeli bakugrásokkal, egy életrajzíró számára teljesen használhatatlan rendszerben, s az események kideríthetetlen fontossági- és értékszemponjtjai szerint.

Mert mi indokolja például, hogy Lázár Ervin a már meglévő *Barna füzet* mellett nyisson egy újat, a *Nagyot*, amikor annak legelső bejegyzése csak a dátum, 1984. október 24-dike, ám, a jelek szerint, azon a nagy napon nem történt semmi följegyzésre érdemes a dátum beírásán kívül. A második naplóírói napon sem, csak ez: „Bab Berci ránéz Rév Zoli pálinkájára” – azaz, fölbukkan a benne készülődő írás egyik képe. Ez a naplóírói szabálytalanság, pontosabban egyediség végigvonul a kötetek-füzetek egészén. Rendszeresen visszatérő mozzanatként például csak egy-egy szót, önmagában értelmezhetetlen mondatot, mondat-

töredéket ír valamely dátum alá, olykor pedig még annyit sem, például „Nagyon ünnepélyes megnyitó”, de ki tudja, hol, kié, mié (1987. jan. 18.); vagy hogy: „Átlobogózás”, ugyan mit jelenthet (1988. aug. 17.); esetleg: „Apatini cserép”, vajon, mi az; meg hogy: „Ödön napja”, de ez miért fontos és: „Bordal, Bórdal, Bárdal, Bérdal, Búrdal, Bőrdal, Bírdal”. 1985. január 10–14-ig ugyancsak semmi leírásra érdemlegest nem talál a mindennapok zajlásában, csupán a dátumok szerepelnek a lapokon, hogy január 15-én azután megismételje a naplónyitó viccet: „Bab Berci ránéz Rév Zoli pálinkájára”. A harmadik nekifutás január 22-ei: ekkor a cím ismételt leírása után valóban neki lát a történet formába öntésének, s többnapis folyamatos munka után március 7-én pontot is tesz a mű végére: B. B. és Rév Zoli „egymás nyakába borulnak és sírnak egyet közösen”.

Nemegyszer csupán dátumok sorakoznak egymás alatt, vagy olyasféle bejegyzések, amelyek az író önnön laza munkamoráljára utalnak, mint például egy 1996. október 14-ei megjegyzés, mely szerint: „Elhatározás munkakezdesre. Kataklizma” – ám utána semmi jele a munkának, sem a kataklizmának, ellenkezőleg: „Beszáradt tollakkal és beszáradt aggyal” mereng a papír fölött. Hasonló megbocsátó derűvel leplezi le magát előttünk 1994. június 24-én: „L. E., aki mindig alszik, de ha fölélesztik, azt állítja, azt se tudja, hol a feje a sok feladattól, majd izgatottan visszafekszik és alszik tovább”. „Van még tíz percem rá – írja 1997. január elsejének éjszakáján –, hogy írjak a füzetembe az év első napján”. S hogy mit ír? Ezt: „Íme, megtettem!”.

S hogy tehát mi indokolja ezt a formátlan formát, s hogy miért tűnik fel az egész naplóírás, együtt a *Napló* és külön-külön a benne foglaltatott füzetek egy hatalmas, több évtizedes Lázár Ervin-i tréfának? Mert annak tűnik fel az egész életműve: az író alkotói és létszemléleti habitusa, gondolkodásmódja és életfilozófiája mesét, regényt, novellát, naplót és rémálmot, ki nem felejthetően a koreai úti jegyzetet, a teremtett, írói világot tehát a humor és az önirónia nagyszerű adottságával fölényes távolságra képes emelni a minden-

napok valóságától. Amilyen magától értetődő könnyedséggel vegyíti műveiben Lázár Ervin a valót és a misztikus valón túlit, éppolyan helyénvaló, hogy naplóiban az olvasók előtt megfeythetetlen szerkezetű információs halmazok tornyosulnak; hogy az életút kronológiáját tekintve hatalmas temporális fehér foltok világítanak a lapokon: meddő kísérlet volna tehát a naplók alapján földeríteni Lázár Ervin életeseeményeinek folyamatát. Az író egy helyütt idéz Nagy László naplójából: „Naplójegyzeteimet a jövőben is a szokott módszerrel írom: főleg a tényeket örökítem meg.” S hogy nem fűz hozzá semmit, már mosolyra fakasztó: mert Lázár Ervin ily módon is jelzi, hogy az ő naplója a Nagy László-inak pontosan az ellenkezői: leginkább a napi tények hiányoznak belőlük. Álmodok, nyelvi játékok, sőt: nyelvi küzdelmek a legtökéletesebb, a legpontosabb kifejezésért, alkotáslélektani utalások, az önelemzés ironikus futamai, novellák, mesék pszichozatai – forrásszövegei –, a pusztaság és a gyermekkori táj tárgyakban, állatokban, növényekben, gesztusokban, mozdulatokban, szavakban és életmózzanatokban fölbukkanó emlékei, humorral telített családi pillanatképek: ám legkevésbé az élet pontos tényadatai.

A bejegyzések, bármekkora kihagyásokkal is, de egészen 2006 júniusáig, Lázár Ervin kórházba kerülésének időszakáig, voltaképpen a halál kapujáig vezetnek el bennünket. Anélkül azonban, hogy bárhol bővebb, kitérőzőbb betegségeleírásra, a betegségtudat észlelhető jeleire találjunk. Testi bajokat mindig csak futóban, többnyire utalásosan, elidegenítő megismerésével, soha önsajnálattal, csakis öniróniával említi: Görcs urat jobbra, aki hol gyötri, hol csak ijesztgeti, vagy Reuma urat, aki „bekuszik a csontokba, megkeményíti az izmokat”, és Köszvény urat, aki a bütykét kerülgeti. A legrészletesebb közlése is ennyi csak: „Görcs úrról akartam volna néhány feljegyzést tenni – hogy már-már azt hittem, távozott, amikor egy éjszaka megjelent (tegnapelőtt?), és fájdalom nélkül megciteráztatott, mintha odabent valami fölszakadt volna, ámde nem így történt. 24 óra múlva újra csak elkaptam, ráadásul valami gerincbántalom is kerülget; hideg és

meleg cikázgat a hátamon, a keresztcsontomban, kis szúrások, nyilallások, mintha elcsúszott volna a helyéről egy csigolya, vagy megkopott. Vagy ki tudja, mi történt velem.” „Halál úr újra marcingálja a szívemet – jegyzi föl 2002. január 5-én –, mit neki ötórás műtét. Két évre szóló, ötórás műtét! De nem ezt akartam leírni”: s nem is írja le. A *Napló* legutolsó, szermémesen zárkózott, mégis sokat sejtető mondata: „Mikor látsz újra, Kisszékely?”

Nincs több naplóadat arra vonatkozóan, hogy az író 2006. december 22-ei haláláig látták-e egymást többet.

Ha a *Napló* meghatározó hangnemi sajátosságának a szeretetteljes humort, az olykor nyers, ám sohasem bántó iróniát, az önmagát nem kímélő öniróniát említhetjük, akkor az író – naplóbeli megörökítésre szánt – témái közül azokat az alkotáslélektani meditációkat kell hangsúlyosan említenünk, amelyek nem is annyira meditációk, tehát nem a művészi-alkotói munkafolyamat nehézségeinek, problémáinak elméleti kifejtései, egy-egy megoldás megokolásai, hanem fóképpen konkrét nyelvi feladatok, stílári lelemények, megoldásváltozatok. A napló szövegének tetemes részét művek szövegvariánsai adják. Lázár Ervin naplói tehát voltaképpen egy-egy novella, mese alakulásának, formálódásának a tükrői, amennyiben ezekbe a különböző nevekkel (színekkel) becézett füzetekbe írta, kézzel, gyakran váltott és sokat emlegetett tollfajtákkal és tintaszínekkel a később, az utolsó években inkább már számítógépbe pötyögtetett munkáit. Teljes novellaszöveget is számosat, de elsősorban tartalomjegyzékeket, fülszövegféléket, a különböző novellákban felhasznált vagy felhasználandónak szánt jelenetmorzsákat, szereplői jellemképtörédekeket, tervezett nyitómondatokat, konfliktuselemeket, dramaturgiai lehetőségeket körmölt le, a kívül álló, az alkotás folyamatából kirekesztett naplóolvasó számára nagyobb részét összefüggéstelennek tetsző logika szerint. A műteremtés e bonyolult, zaklatott folyamata izgalmas nyelvi játékokat is szült, erre vonatkozó példákat nagy gyönyörűséggel és élvezettel sorolhatnánk oldalakon át: holigyminiszter-holugyminiszter, igazorvány-hazu-

gorvány, vagy a fölvtárgott kifejezés lehetséges vonzatai: „a sebész, a jobb hátvéd, a szalámi, a nagyképű alak, a befogott ló, a hal, valaki karddal, fa”, s már a felsorolás a magyar nyelv árnyalatos kifejezőerejét mutatja. „Szájpadlásom és szájpincém, mellkasom és hátkasom” – derül és deríti jókedvre az olvasót is ezzel az 1986. február 28-ai bejegyzéssel, s 1995 januárjában több följegyzés is tanúsítja, hogy a tájszavak írói alkalmazhatóságán töpreng. Konkrétan azon: valóban szankónak ejteték-e gyermekkorra Rácegrespusztáján a szankót, s hogy a ballangkórót csakugyan mondták-e a hivatalos ördögsekér helyett, majd örömmel konstatálja, hogy nem valami „gyermeki szótévesztés áldozata”, amikor a görgette helyett az ő emlékeiben hömbölgette a szél azt a ballangkórót, s hogy a bolyognak is megvolt a pusztai nyelvi párja: bolyog. „Régi telek tűnt havaiban” bolyong, ahonnan előbukkannak a már-már feledett szavak.

Néhány tömör, axiomatikusan szűkszavú alkotáslélektani megjegyzése sem nélkülözi az önmaga fontoskodását kikacagó humort. „Csak jelentős dolgokról szabad írni. Jelentéktelenekről nem. Nincsenek jelentéktelen dolgok! Csak olyanok, amik téged nem érdekelnek” – írja, s másutt, a saját írói lustaságán derülve: „Most egy teljesen új tollal írhatok. Nem új, régi – de régen nem volt a kezében.” Az alkotás eme kínpad-érzete Lázár Ervin tollából így is fölhangzik: „elhagynak a betűk”, és így: „Ma reggel szétestem, darabjaim szertegurultak, s egy-kettő nem is lesz meg soha.” 1997. január 16-án még azt is följegyzte, hogy vasárnap, szokatlan őszinteséggel boncolja önmagát, s fogalmazza meg pontosan a saját, riasztónak érzett mentális állapotát: „Óriási rendtelenség van bennem, körülöttem, minden kialakulatlan, esetleges, a saját teteszoszóságom megőrjít. Tulajdonképpen szórakozásképp is írni kellene, hátha egyszer rááll az ember valami jó felé vezető útra. De az időbeosztás, a nappal, az éjszaka, a lefekvés ideje, a felkelés! Annyi minden elmaradt, mert azt sem tudja az ember, hová kapkodjon, az agya meg elszokott a rendes erőfeszítéstől, csak röpköd az ábrándok nagyon szűk, behatárolt teré-

ben, még a fantázia is berozsdásodik. Húzom az időt. Aztán majd nem lesz mit húzni.” „Feleségem figyelmeztet testi-lelki leépülésemre” – jegyzi meg a szájpincés és hátkasos szavak mellett, s ritkán mintha nagyon komolyan beszélne: „Íróembernek, ha nem is ünnepélyes, de egy szívdobbanásnyit más az a pillanat, amikor valamelyik írását először látja nyomtatásban” – kezdi egy, nyilván megjelenésre szánt vallomását, hogy azután abba is hagyja az alábbi megjegyzéssel: „Ez túl kacifántos, és talán nincs is rá szükség.”

S olykor előfordul, hogy az érzelmetli vallomás mégis innen marad azon a Lázár Ervin meghatározta szikárságszinten, mely hajszálvékonyan metszi el egymástól az érzelmet az általa rettegett érzélgőstől, s az író nem tud, nem akar önmagán kacagni: „Van olyan író, aki fényes, ismeretlen tájakra vezet el, van, aki magas hegycsúcsokra visz föl, van, aki fölboncol előtted egy eleven testet, van, aki csak annyit akar, hogy egy pillanatra otthon érezd magad, anyád szelíden a válladra teszi a karját.”

Kiemelten fontos témája Lázár Ervin naplónak a rácegpusztai gyermekkor ideje, hiszen, amint írja: „Mindent a gyerekkorom felől tudok csak megközelíteni.” Egy 2001. augusztusi bejegyzés szerint (*Kisszékelyi füzet*) filmforgatás okán rándulnak le a pusztára: „és közelről megnéztem a most már majdnem földig rombolódott házunkat. A találkozás olyan volt, mint egy szerelmi beteljesülés, olyan belső titkokat mutatott meg nekem a ház, amiről eddig nem tudtam.... Különös, hogy ez a gaz verte, romos ház mennyire bensőségesen hatott rám. Elhoztam belőle egy téglát, az úriszoba, a kisszoba és az ebédlő kályhájának szolgáló kéménytérből. Egyik fele kormos”.

Írásainak jelentős része, például a *Csillagmajor* novellái is ezt a tájat és életkorszakot emelik az irodalom megalkotott világába, s a *Napló* oldalain tömegével bukkannak fel – a szokott esetlegességgel, az emlékidézés befolyásolhatatlan kuszasága szerint – a gyermekkort megjelenítő emlékfoslányok, kifejezések, nevek. „Akkoriban Rácegpusztáról Szentlőrincre jártam iskolába” – kezdi egy helyütt (1986. okt. 10.), s megjelenik előtte gyer-

mekkori önmaga, amint a négy-öt kilométeres utat „mint magányos lovas” futja végig, vállán „kimustrált ágytakaróból készült tarisznya” lobogott, a „fa tolltartóban zörögtek a ceruzák”, s boldog volt. Másutt a kukoricafosztás kifejezésein, tájszavain medítál, megint másutt a kisházaképzés ház vázlatos alaprajzát veti papírra, egy helyütt pedig, egy péntek 13-án (1995. október) a cséplés hajdani munkafolyamata, a masina szó indítja el a képzeletét, visszafelé az időben: vagy épp a zsinórírás és a hagyományos írás különbözőségein merengve írásmintákat rajzol a füzetbe. 1998. február 23-án a lapszéli margóra följegyzi precízen az állami és a művészeti alaptól kapott kiegészítő nyugdíj összegét (mindösszesen: 50 768 forint), utóbb mellírja az 1999-es emelés utáni (59 144 forint), a naplóbejegyzés pedig, ettől teljesen függetlenül egy remekbe szabott életkép: „Befogod a lovat”. S pontosan, lépésről lépésre, minden mozzanatnak, minden esz-köznek emlékezve a nevére elmeséli, mint foghatta be 11–12 évesen a „két kis szürkét”, s mint hibázott, amidőn „én balga, a kereszt-szárát nem tettem keresztbe”, s így a két ló közül mindig csak egyik tudta, hogy mikor kell jobbra, s mikor balra kanyarodni. A kudarcot máig szégyelli: menet közben meg kellett állni, s a kocsinak megigazítani a gyeplőszárait. A rácegresi ház rajza másutt is föltűnik a *Napló*ban, még a berendezést is fölskicceli, s hosszasan elmélkedik 2003 szeptemberében a „cselédek disznóolain”: hogy a kép azután előhívjon egy másikat, egy 3–4 éves kori élményt, amikor az „elrongyolódott szalmatetőn ugrálva beszakadt” alatta a tető, s „a tetőtartó suhángok között” az ólba zuhant. Ez az élménytöredék pedig egy újabbat generál, a csikókarámot, ahonnan a méhest is látja már, meg a szecs-kavagót, a „gyönyörű, rézgombos forgót”, s a „szürüt”, az uradalmi görékat, a bivalyokat és a summásokat.

Olvasónak és bizonyosan az írónak is örömeire szolgált-szolgál a hajdani pusztai fák számbavétele, s a közöttük legemlékezetesebbé, a leghatalmasabbé: a Nagyszederfáé. Lázár Ervin emlékeiben nem akadt nála magasabb fa a pusztán, három-négy gyerek tudta csak kör-

beölelni göcsörtös, vasrag törzsét, vén volt, a korát senki sem ismerte, s fontosságát jelezte az is, hogy Kobrák Mihály uradalmi kanász szerint a Nagyszederfa rajta volt a katonai térképeken is. Kivágni nem lehetett. Ám ezt a 2003 novemberi emlékképet felülírja egy másik: egy évvel később följegyzi a megdöbbenő, kései találkozás élményét. Egy tévéforgatás alkalmából jártak ismét a pusztán, s az emlékekben élő óriás helyett „egy alacsonyka, ritkás lombú, félig-meddig kiszáradt törpe” állt előtte. Csak a vastag, rücskös törzs mutatta, hogy milyen lehetett hajdanában, s hogy a lekorhadat ágak alól, a törzsből bújtak már elő a csenevész, ifjú hajtások. A fa egyik csonka ágán lókoponyva fehérlett.

A *Kisszékelyi füzet* nevében hordja a témáját: a kisszékelyi házban töltött napok, hetek történései s persze álmai, s a fölbukkanó emlékek megörökítésére szolgál a nem túl terjedelmes füzet. Ebben találjuk mindazt, amit a helyszellemétől átítva gondolatban-képzletben kiválaszt a múltból. A kisszékelyi ház – mert itt is laktak egykor – a munka megálmodott háza helye-„kuszlija”, bár vert falú, tehát nedves, túl sok vele a gond, túl sokat fáznak benne, a „házunk új neve: Reumagyár”, túl gyakoriak a szívgyörcsök is már: ám ha a mindennapi élet eseményeire, apró tényadataira vagyunk kíváncsiak, leginkább még a *Kisszékelyi füzet* bejegyzései segíthetnek.

Néhány pompás irodalomelméleti fejtegetésre is bukkanunk a *Napló*ban, igazi, Lázár Ervin-i módon megfogalmazottra, például Temei Ferenc *Híd* című könyvével kapcsolatban: „A fiúk mindenáron nagyregényt akarnak írni. Én mindig úgy érzem – akár főzéskor –, hogy a szükségesnél kisebb edényt választottam. Ők vesznek egy hatalmas fazekat, és mindent belehánynak, ami a kezük ügyébe akad. Pedig ha külön főznének! Az egyik befőttnek való, a másik pörköltnek. Külön-külön bizonyára finom lenne valamennyi” – és itt egy szögletes zárójel mutatja, hogy a szöveg folytatódott tovább, de vagy a családi vagy a szerkesztői (vagy még az írói?) óvatosság törölte a benne foglaltakat. Bocsánat! – írja másutt, amidőn Arany nyelvérről áradozik, „nagyszerű és gyönyörű”, és „bo-

csánat”: mert mintha méltatlannak gondolná e gyönyörű nyelv mellett a maga írói küzdelmeit-eredményeit. Németh László is föl-srófolja az öniróniáját: „A fényes ész mindig ráébredt, hogy milyen buta vagyok.” 1998 novemberében egy népmese-műmese körüli vita kapcsán írja: „De miért képzelik a fura urak, hogy pl. én népmesét akarok utánozni? Netán írni? Dehogyan akarok. Én egy történetet írok, ami nem műmese, hanem éppolyan irodalmi alkotás, mint bárki más íróé. A *Téli rege* talán nem mese? A *Szent Péter esernyője*? Vagy akár-melyik Jókai-mű? Gyerekeim, valamit össze-kevertetek!” Bár mélyen érinthette a rá vonatkozó ítélet, támadó haragnak nyoma sincs az érvelésében.

Sem harag, sem támadás, sem másokat bántó gúny: Lázár Ervin a papírral négyszemközti magányban is elnéző és megbocsátó másokkal szemben. Akadnak kemény ítéletei, pengeéles jellemrajzai, ha megtörtént eseményt mesél, mindig célirányos a történetmondása, nem kerülget, kerül ki semmi zavarót, számára kellemetlen élményt, tapasztalást, nem hogy szó nélkül vele szembeni inkorrekt lépéseket, vitatható etikájú döntéseket, ingatag morált: de sohasem a felsőbbség gögje vezet a tollát. Az irónia képessége nagyvonalúvá tette másokkal, az önirónia óvatossá önmagával szemben. „Érzelmességem csak hangsúlyozott öniróniával elviselhető” – írja egy 2006. áprilisi bejegyzésben. Az „érezelmesség szakadéka” fölött ez az önlefokozó képesség segített neki egyensúlyozni. Egy szegedi, egyetemi felolvasó estjén telve volt a terem, s meghatottságát a rá jellemző módon önti szavakba: „Egy kicsit megijedtem: lehet, hogy szeretnek? Hogy szeretik az írásaimat?”

Kerüli a nagy önvallomásokat: úgy vélhette, vonzalmi, politikai, morális meggyőződése magánügy. Istennel olykor szót vált, de csak visszafogott, takarékos mondatokkal: „Ha az ember észreveszi a fényt, meghallja a hangot és fölismeri, ki van ott, akkor védelem alatt áll a legsötétebb éjszakában is” (2004. júl. 21.). A hazájáról sem szól másképp: „meg akartam magyarázni, hogy az »itthon« számomra mennyire fontos, akkor is, ha dül a bunkóság,

ha rettegni kell a szomszédoktól, ha minduntalan becsapnak, ha szeméthegek között kell az erdőben sétálni, kutyaszarokat kerülgetni az utcán, akkor is ide tartozom, itt tudok csak élni, megengedem: azért, mert máshol sokkal rosszabb lenne számomra akkor is, ha látszólag jobb lenne. Ezért aztán a hazaszeretet önzés, önvédelem. Arra irányul, hogy a közösség, melynek része vagyok, minél magasabb szintre kerüljön. Mindenki értse meg, akkor jó az életem, ha másoké is az. Mert itt élned, halnod kell, nem azért, mert ez erkölcsi kötelesség, hanem azért, mert ha van is a világon számodra máshol hely, ott mindig idegen maradsz.”

Jellemző, mondhatnánk, ahogy Lázár Ervin ezt a tőle szokatlanul emelkedett vallomást egy utolsó, határozott mondatlallal lerántja a porba abból az érzelmi magas-

ból, ahová mondatonként föltornázta: „Na. Ez nem túl jó.” Nem jó, mert – talán – túlságosan lemeztelenítő, s ily módon kiszolgáltatottá teszi, teheti. Azt vallotta: védetségre vágyott mindig. „Üvegburára.” A gyermekkori, szülői ház, a pusztá az volt. A gyermekkortól elszakadt, a létben csellengő felnőtt számára azonban „már csak a belső, kiterjedés nélküli pont maradt védett” (2004. júl. 19.). „Talán. Minden más örökös veszélyben. Csak egy suhintás, és összeomlik család, ház, haza. Ezért építettem ezt a különös házat. Persze, sohasem lesz sértethetetlen. Mindig előtűnik a homályból egy lehetőség az összeomlásra. Mint most is. Ahogy lassan kicsúszik a kezemből minden, amiről lehet, csak képzeltem, hogy benne volt.”

CS. NAGY IBOLYA

Borzongás szerelem Golgotákon

Dusa Lajos: Veled áldjon az ég

Ha engedünk kíváncsiságunknak, már csak a disztingváltan erotikus borító okán is és kézbe vesszük Dusa Lajos *Veled áldjon az este* című verskötetét, azt a szerelemérzés, a szerelem érzés és kifejezésbeli sokfélesége könyveként olvashatjuk, melyből a tűnődés, az indulat, a forrósodó vágy, a hideg számítás, a fölényes mosoly, a széptetés, a szégyenlős vallomás, a beérkezés öröme, a ravaszdi rászedés, a gúny, a mohó birtoklás, a félelem, a féltékenység, az áhítat stb., mind egy-egy versként rajzik elő, hogy fölszárnyalva, gyönyörködtetőn kavargjon a szemünk előtt. És idővel, joggal, ráérzünk arra is, hogy ez a dús kavargás feltehetőleg csupán töredéke annak, amit a dusai övr, ez az állandóan mozgásban levő, ezeroldalúra csiszolt kaleidoszkóp magában rejt, hiszen e mostani gyűjtemény a korábban megjelent három kötet anyagából vett, hozzávetőlegesen háromnegyed rész-

FELSŐMAGYARORSZÁG
KIADÓ, 2007

nyi, illetve egynegyed részben újakat tartalmazó válogatás. Ráérzünk,

hogy játék is ez, őszinte, könnyed, felszabadult, s lett légyen időnként bár nosztalgikus, elnehezült, sőt, olykor akár rezignáltan fáradt, komor számvetés, egyszóval tűnjön föl bármilyen színben az érzés, könyve által újra és megint megtapasztaljuk, hogy a szerelemi élmény mindig megkapó, mély, emberi és örök.

Dusa ismeri a titkot, amit azonban nem oszt meg velünk, legalábbis maradéktalanul nem, csak ahogy az igaz szerelem tenné, sejtet, sorok közé rejtve érzékeltet, felénk nyújt, ajánl, kínál, de amit az utolsó pillanatban azért hirtelen mégis visszavesz. Hogy aztán a következő, egészen más tónusú versével újra előlről kezdhezzük a játékot. S ez a felhőtlen, incselkedő játék az ami biztat, ez az, ami a színek, a képek, a rímek, a ritmus poétikai eszközeivel újra és újra az

élmény átélésére késztet, magával ragad, de ez az, ami az újra átélt élmény hatására elhomályosítja előttünk a napot, eltakarja szemünk elől a fényt, az éltetőt, az olykor a pusztá léthez szükséges utolsó reményt. S ilyenkor aggódva állunk, mintha szerelmünk ablaka alatt várakoznánk, hogy rezdüljön végre a függöny, és megpillanthassuk a kedves felénk küldött, biztató pillantását.

Dusa mindezt a lírai eszköztár teljes birtokában nyújtja, hol kötött formákban, hol a szabad vers áradó szilajságával, máskor meg az időmérték antik ritmusában. A három ciklusba szerkesztett kötet akár egy háromszárnyú triptichon, amelyből háromféle vershullámokkal árad a legelemibb emberi érzés. Összehasonlítva e változatokat úgy tűnik, hogy a Göndör bozótú Golgotákon és a zárórészként olvasható *Veled áldjon az este* ciklus mellett az elsőként kínált *Darázsborzongások szállnak* tizenhét darabja a – gyűjtemény fémjelezte színvonal – legkiérleltebb része.

S már itt, mindjárt az elején találkozhatunk az egynessé és a nembeliségek ambivalens, a kötet alaphangját megadó érzésregiszterrel. A kötet nyitó verse az *Isten leszek és drót-szamar*; ez a plasztikus, lírai színekkel felskiccelt életkép, a maga parlandójával mintegy az egész kötetre kisugárzó hangütés. Az érzékeny líraisággal indító kezdő sorokat „Nézd: darázsborzongások szállnak / a libabőrös vizek fölött”; lánybimbók friss erotikája, majd érett asszonyiságukkal az úton kerékpározó nők látványa követi. A költő a börtnyergüket körbefogó combok közé már már a saját sorsát is odaképzeli, de utolsó szavaival mintegy groteszk fénypásmát vet a látomásra, kijózanít és visszaránt a sorsszakadék széléről: ott „Isten leszek és drót-szamar!” – írja. Visszaránt ebbe a drót-szamaraként illetett, drót-szamar szimbolizálta valóságosba. Dusa itt egyszerre sejtet és érzékesít, de jó érzékkel óv is és megőriz.

Egy szerelmes versgyűjtemény erotikus hangulatában, mintegy a groteszk hangütés megfelelőseként más és más összefüggésben, egy-egy bibliai táj mellett többször is megidéztetik az Isten. Az első ciklus versei közül például *A szőke győzelmi zászló* szép példája ennek,

avagy az emlékezetes, emelkedett hangvételű *Margit éneke* című vers.

A *Margit énekében* a metaforikus előadásnak háttérrel adó létértelmezés asszociációk és allúziók egész raját szabadítja fel. „Ez a nagy, mély, csillagos ég / láttatja: mily árva az egy; / én is a messzi csillagok / hunyorgásával remegek, / s mint minden egyszeri parány / megértem: miért didereg / minden egyedül létező, / ha magánál több nem lehet.” Margit itt a csillagok hunyorgásával remegő, egyedül létező lényként egyszerre éli át a szerelemre vágyó szerelemtelen lét fájdalmát és az Isten-léttel azonosuló képzetekig, mint egész emberi nemét reprezentáló lény, ha emberként magánál több nem lehet, éli, kell átélnie önnön nembeli árvaságát. Mint láthatjuk, a versben az egyedi és az egyetemes fikciójának keretében a szerelem misztériuma által kapcsolódik össze az emberi és az isteni létezés. A szerelem misztériumában a fikció fokozatai (egyedi és egyetemes, egyetemes és isteni létezés) között már nincsenek határok. Az egyedi és az isteni antinómiája ugyanakkor csak a poétikai teljesítményben oldódhat fel, csak ebben a retorikai alakzatokkal teremtett világban értelmezhető egyáltalában, hogy miféle kapcsolatban is áll Isten a világgal, s hogy Margit egyszerű emberi lényre Isten hívására, a szerelemérzés révén hogyan transzformálódhat Istenhez hasonlatos egyetemes létezővé. Dusa az isteni hívást érzékeltető, az antinómiák közti átjárás lehetőségét a „Benn méhem tágul, kint az űr” nyelvi leleményével kódolja a szövegbe.

Egyedi és nembeli kettősségének a vers belső terében a létértelmezés logikájaként végigvezetett illetően szimbolikája a kötet legszebb, legmélyebb értelmű, de talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy a legszebb, a legmélyebb érzelmű darabjává avatja a *Margit énekét*.

Dusa következetesen az egyedi-nembeli-isteni viszony által megszabott irányba építkezik tovább, s ezt az esztétikum kapillárisai által az egész kötetet át meg átjáró hangulati és spirituális irányt követve érdemes tovább kutatnunk a kötetben feltáruló egyéb lehetőségek után. Már csak azért is, mert az egyedi és a nembeli

egymásra vetítése a művészetben általában a válságkorszakokra jellemző sajátosság.

Ha egy szerelmes versgyűjtemény egynémely darabjának elemzése során a szűkebben vett témán túli, mondjuk a társadalom aktuális állapotát feltáró szempontokat is alkalmazni szeretnénk, akkor óhatatlanul a műfaji keretek határait áthágó, határsértő gyanújába keverednénk. Mert vannak szerzők, akik kötetükbe az éteri érzést föltáró munkáikat válogatják – s ez még a jobbik eset –, míg mások meg – s manapság inkább erre találunk példát – a gátat nem ismerő erotikus vagy pornografikus fantáziaképektől túlsorduló verseiket. Ezekben az esetekben a társadalmi léthelyzetet boncolgató szenvedélyünkkel ugyan mire is mennénk? Ám vannak szerzők, akik az egyszólamúság fenti szélső eseteit kerülendő, a műfaj keretein belül is témagazdag, színes válogatással örvendeztetik meg olvasóikat. Dicséretére legyen mondva, Dusa Lajos is ezen szerzők sorába tartozik.

Az első ciklus megnyerően magas színvonalú darabjai közül is kiemelkedik a *Ballada Boldogasszonyunkhoz* című verse. Ez a kilenc és nyolc szótagszámú, négy, kilencsoros versszakba tagolt, az a-b, a-b rímpár képletét követő, belső rímekkel is sikerülten ritmizált költemény a mindent átjáró szerelem és a szerelem szövetének szinte szétszalazhatatlanul sokszínű allúzióiba rejtett aktuális társadalomkritika.

A balladai emelkedettség méltó keretet ad téma és érzelem egybefonódó együttesének. „Mindegy, hogy fiad kitől szüled, / s elvett vagy nem vett el az ács” kezdi, s mindjárt az első versszak első két sorában hús-vér földi viszonyt teremtvé szólítja meg az égi Patrónát, amit a versszak utolsó három sorával még tovább nyomatékosít: „S nem vagy több, mint a semmi rongya, / ha élő, teljes alakodban / ilyen árva vagy asszonyom.” Majd a második szakban az Én és a szakrális lény viszonyából bontja ki és láttatja azokat a mai létre, a mai életre jellemző körülményeket, melyekre kárhóztatottan az embernek itt és most élnie ada-

tott. „Engem is úgy szeret a hazám, / mint téged a te Istened. / S míg a zsíros lét bazársorán / nagyra híznak a kupecsek: / idegen vagyok. Nem vagyokra / vágyom, így aztán láthatom / a konda nem (sic, valószínűleg nyomdahiba. Ide a nem helyett a *hogy* vagy a *mint* szó ille- ne) szorít árokba: / magányba, ínségbe, mocskokba . . . / Ez nem szabadság asszonyom!” Talán nem kell túlzott fantázia ahhoz, hogy a rendszerváltás után kialakult és mélységes csalódást okozó magyarországi állapotokra ismerjünk a sorokban. Megkockáztatjuk: mintha Tiborc panaszáának hangulata éledne újjá. „Látod, mi ketten, Máriám, itt / mennyire magunkban vagyunk?” folytatja a harmadik versszakban, s újabb kritikus, elkeseredett sorok után felteszi a kérdést: „...És így kifosztva / ki ment meg minket, asszonyom?” A vers egy ajánlás szép, megfontolt soraival zárul: „Nem lehetek hitek bolondja, / nem játszhat velem hatalom, / és a bölcsek itt bármit mondanak: / mi értem van, csak az ragyoghat / általam, s velem, asszonyom.”

S végül érdekességként álljon még itt egy nem tanulság nélkül való filológiai adat. A vers még a '80-as évek közepe táján született, és Dusa első kötetének záró darabja volt. Az ottani változat eltér e mostanitól, tudniillik a szerző a harmadik strófát átírta. Némileg más szöveggörnyezetben ott a „piac” szó szerepel az itteni „vagyom” helyett. Holott az időközben lezajlott rendszerváltás éppenséggel, hogy piacósította a viszonyainkat, azaz az akkori szóhasználat, amely a korabeli szocialista környezetben kelthette inkább az idegenség érzetét, e mostani világunkkal lenne igazán kompatibilis. S ennek ellenére szemantikailag az általánosabb töltésű *vagyom* kifejezés használata a mai szöveget mégis „erősebbé” avatja.

Mindent egybevetve Dusa Lajos *Veled áldjon az este* című szerelmes versgyűjteményét a műfaj színes, színvonalas darabjának tartjuk, és jó szívvel ajánljuk minden kedves olvasónk érdeklődő figyelmébe.

BERETI GÁBOR